

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΩΝ
Ο ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΤΗΣ UNESCO

INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES – I.C.O.M.O.S.
THE OFFICIAL TECHNICAL ADVISOR OF UNESCO

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

Αθήνα, 7 Οκτωβρίου 2024
α.π. 1613

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ HELLENIC NATIONAL COMMITTEE COMITÉ NATIONAL HELLENIQUE
Πειραιώς 73, 10553 Αθήνα. Τηλ.: (+30)2103244821 www.icomoshellenic.gr icomoshellenic@gmail.com

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

ΘΕΜΑ: Αμφίπολη: Λέων, Μακεδονικός Τάφος, Τύμβος Καστά, graffiti.

Σύμφωνα με πληροφορίες των ΜΜΕ, η Υπουργός Πολιτισμού έχει αποφασίσει τη μεταφορά του Λέοντος της Αμφίπολης στην κορυφή του λόφου Καστά. **Ο Λέων της Αμφίπολης συνδέεται με ταφικό μνημείο και ιδρύθηκε εκεί που βρίσκεται σήμερα, παρά την αρχαία οδό**, παράλληλο του οποίου είναι ο Λέων όπου ετάφησαν οι Θηβαίοι Ιερολοχίτες μετά τη μάχη της Χαιρωνείας. Στην κορυφή του λόφου Καστά υπήρχε άλλο μνημείο, όπου, το 1973, στο ψηλότερο σημείο του τύμβου ο Λαζαρίδης αποκάλυψε τμήματα τετράγωνης κατασκευής, μέγιστου σωζόμενου ύψους 3.40 μ., με βόρεια πλευρά 10.15 μ., από τραχείς αργούς λίθους, κτισμένους με αμελές ισόδομο σύστημα. Οι τοίχοι έκλιναν ελαφρά προς τα μέσα, δίνοντας εικόνα πυραμιδοειδούς κτίσματος. Το εσωτερικό καλυπτόταν από λιθοσωρό. Ο Λαζαρίδης υπέθεσε ότι η κατασκευή αποτελούσε βάθρο σήματος (Δ. Λαζαρίδης, *Αμφίπολις*, 64, Αθήνα 1997).

Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων, το 1912-13 Έλληνες στρατιώτες, που έκαναν ορύγματα στη θέση όπου βρίσκεται σήμερα ο Λέων της Αμφίπολης, βρήκαν θεμέλια της βάσης του βάθρου και τμήματα του Λέοντος. Την έρευνα και μελέτη ανέλαβαν οι καθηγητές Α. Ορλάνδος και Γ. Οικονόμου, αλλά λόγω της εμπόλεμης κατάστασης διέκοψαν τις εργασίες τους. Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το 1916, Άγγλοι στρατιώτες ερεύνησαν μνημεία της περιοχής και βρήκαν τμήματα του Λέοντος. Τα έτη 1930-31 η εταιρεία Monks-Ulen Company πραγματοποίησε εργασίες στην κοίτη του ποταμού Στρυμόνα, παρά το μνημείο, κι εντόπισε αρχαία στο παλιό φράγμα, που λειτουργούσε ως πέρασμα (πόρος) του ποταμού. Το φράγμα κατεδαφίστηκε και ανασύρθηκε αρχαίο υλικό, στο οποίο εντοπίστηκαν μέλη που αποδόθηκαν στο μνημείο του Λέοντος.

Το 1936 οι J. Roger (*BCH* 63, 4-42, 1939) και O. Broneer (*The Lion Monument at Amphipolis*, Harvard University Press, 1941) ερεύνησαν και μελέτησαν το μνημείο, το οποίο αναστηλώθηκε το 1937, με αρχαίο υλικό από το φράγμα του Στρυμόνα (δύο τμήματα πώρινων δωρικών ημικίωνων, δωρικό κιονόκρανο ημικίονος και μερικές ανάγλυφες μαρμάρινες ασπίδες). Η αναστήλωση του βάθρου είναι συμβατική, δεν αντιστοιχεί στην αρχική μορφή του. Κατά τον Roger είχε τετράγωνη βάση πλευράς 9,96 μ., όπου πατούσε βάθρο, τον τοίχο του οποίου περιέβαλλαν δωρικοί ημικίονες, με ανάγλυφες ασπίδες ανάμεσά τους. Κατά τον Roger, επίσης, η κιονοστοιχία θα στήριζε δωρικό θριγκό, με πυραμιδοσχημη επίστεψη, όπου θα πατούσε ο Λέων (Roger 1939, 35, εικ. 19). Όμως, δεν βρέθηκε τμήμα δωρικού θριγκού (Γ. Μπακαλάκης, 16, Ο Λέων της Αμφιπόλεως, *ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΗ*, τεύχος Ιουλίου 1960, Καβάλα, 15-17). Πιο πιθανό είναι το βάθρο να ήταν στενόμακρο περίπου 9.96x3.70 μ. Ο Μπακαλάκης (1960, 16) γράφει ότι είναι πιθανό «να είχαμε ένα στενόμακρο πραγματικό βάθρο» και το πιο πιθανό είναι το βάθρο να είχε διαστάσεις περίπου 9.96x3.70.

Το άγαλμα ήταν από μάρμαρο Θάσου. Βρέθηκαν 11 τμήματά του, από τα οποία συναρμόσθηκαν 9. Όσα έλειπαν συμπληρώθηκαν με λευκό τσιμέντο. Οι βολβοί των οφθαλμών ήταν από πέτρα διαφορετικού χρώματος ή μέταλλο (Μπακαλάκης 1960, 16). Ο Broneer (1941, 48) χρονολόγησε το μνημείο στο τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} αι. π.Χ. Με τη χρονολόγηση συμφωνεί και ο Λαζαρίδης, που το απέδωσε στον ναύαρχο του Μ. Αλεξάνδρου Λαομέδοντα (Λαζαρίδης, 47, σχ. 37, *Αμφίπολις και Άργιλος*, Αρχαίες Ελληνικές Πόλεις αρ. 13, Αθηναϊκός Τεχνολογικός Όμιλος, Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής, Αθήνα 1972). Ο F. Willemsen (*Olympische Forschungen* IV, 52, 1959), βασισμένος στη μελέτη του για τις λεοντοκεφαλές-υδρορροές του ναού του Διός στην Ολυμπία, το χρονολόγησε στα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. Με τη χρονολόγηση συμφωνεί και ο Μπακαλάκης (1960, 17). Συνεπώς **ο Λέων της Αμφίπολης δεν έχει καμία σχέση με τον μακεδονικό τάφο του τύμβου Καστά.**

Σε μαρμάρινα μέλη του τύμβου Καστά, έχουν χαραχθεί τουλάχιστον 42 graffiti, με ονόματα προσώπων. Μερικά είναι ελληνικά, όπως το ΝΙΚΩΝ, ένα είναι λατινικό. Τα περισσότερα, όμως, είναι θρακικά, όπως τα ΔΙΖΑΛΚΟΥ, ΖΙΠΑΣ ΔΕΗ, ΔΑΡΟΚΟΥ, ΔΟΥΛΗΒΙΣΙΖΕ, ΑΔΙΔΑΛΚΟΥ. Η θρακική γλώσσα χρησιμοποίησε ελληνικά γράμματα, όμως δεν έχει ακόμα αποκρυπτογραφηθεί. Τα graffiti μελέτησε ο Μπακαλάκης (Θρακικά χαράγματα εκ του παρά την Αμφίπολιν φράγματος του Στρυμόνος, *ΘΡΑΚΙΚΑ* 13, σ. 3-32, 1940). Χρονολόγησε τα μέλη περί τα μέσα του 2ου αι. π.Χ., χωρίς να γνωρίζει ότι προέρχονταν από τον, άγνωστο τότε, περίβολο του τύμβου Καστά. Η απόδοσή τους στον περίβολο έγινε μετά την εύρεσή του (Κ. Περιστεύρη - Μ. Λεφαντζής, Λέων Αμφίπολης 2012: νέα έρευνα για τη βάση του μνημείου, *ΑΕΜΘ* 26, σ. 535-538, εικ. 1-4 και Το μνημείο του Λέοντος της Αμφίπολης 2013: νέα ανασκαφικά δεδομένα για τον τρόπο και τον τόπο κατασκευής του, *ΑΕΜΘ* 27, σ. 393-396, εικ. 1-4).

Τα ονόματα έχουν ύψος 4-10 εκ., η χάραξή τους χρονολογείται στο 88 π.Χ. και στα αμέσως επόμενα έτη και αποδίδονται σε Θράκες, οι οποίοι υποκινούμενοι από τον Μιθριδάτη, κατέλαβαν την Αμφίπολη. Μερικά χαράχθηκαν σε αφανείς πλευρές των μελών, όταν τα μέλη είχαν αποσπασθεί ήδη από την αρχική τους θέση. Η χρονολόγηση των μελών από τον Μπακαλάκη, ενισχύει, εκτός των άλλων, τη χρονολόγηση της 2ης φάσης του μακεδονικού τάφου του τύμβου Καστά. Όπως δείχνουν όλα τα έως τώρα γνωστά

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΣΙΩΝ
Ο ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΤΗΣ UNESCO

INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES – I.C.O.M.O.S.
THE OFFICIAL TECHNICAL ADVISOR OF UNESCO

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

στοιχεία, ο μακεδονικός τάφος ιδρύθηκε στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. και επαναχρησιμοποιήθηκε με προσθήκες (γλυπτά, μαρμάρινες επενδύσεις στο εσωτερικό και περίβολος στον τύμβο), στα μέσα του 2ου αι. π.Χ.

Αμέσως μετά την εύρεση του μακεδονικού τάφου, και την πλημμυρή ανασκαφική του έρευνα, από το 2012 και μετά, και πριν να αποκαλυφθεί εντελώς, άρχισαν να «διαρρέουν» φήμες, ώστε να συνδεθεί η ταφή με κάποιο σπουδαίο ιστορικό πρόσωπο (όπως ατυχώς έγινε με τον λεγόμενο τάφο του Φιλίππου Β΄ στην Βεργίνα). Αναφέρθηκαν διάφορα ονόματα ιστορικών προσώπων, για την τύχη των οποίων και των σορών τους επικρατούν διαφορετικές απόψεις, όπως του Μ. Αλεξάνδρου (ετάφη στην Αλεξάνδρεια), της Ολυμπιάδος (ετάφη στην Πύδνα), της Ρωξάνης (ζούσε περιορισμένη στην Αμφίπολη και δολοφονήθηκε μαζί με το παιδί της κρυφά, με εντολή του Κασσάνδρου, ενώ τα σώματά τους κρύφτηκαν, για να μη γίνει γνωστή η δολοφονία), του Ηφαιστίωνα (ετάφη στην Βαβυλώνα) και άλλων. Μεταξύ των graffiti περιλαμβάνεται το θρακικό όνομα «ΑΡΕΛΑΒΟΝ» και ένα αδιάγνωστο συμπλήρωμα, που ο Λεφαντζής απέδωσε στην ασήρικτη και λανθασμένη ερμηνεία «ΠΑΡΕΛΑΒΟΝ ΗΦΑΙΣΤΙΩΝΟΣ». Άλλωστε, ο λίθος όπου είναι γραμμένο το όνομα «ΑΡΕΛΑΒΟΝ», δεν είναι θραυσμένος προ του αρχικού γράμματος «Α», άρα είναι εξαιρετικά απίθανη η υπόθεση ότι υπήρχε και άλλο γράμμα στην αρχή της λέξης, όπως το γράμμα «Π», που επινοήθηκε, ώστε το θρακικό όνομα «ΑΡΕΛΑΒΟΝ» να διαβαστεί λανθασμένα ως ελληνική λέξη «ΠΑΡΕΛΑΒΟΝ».

(<https://www.archaiologia.gr/blog/2015/10/02/%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B7%CF%86%CE%B1%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AF%CF%89%CE%BD%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CE%BC%CF%86%CE%AF/><https://www.neolaia.gr/2015/10/01/ifaistwnas-amfipolh/>)

και (<https://www.tovima.gr/2016/03/11/society/to-mystiko-toy-kathistoy-leontos-tis-amfipolis/>).

Σχετικά με τη λανθασμένη απόδοση του τάφου στον Ηφαιστίωνα, **δεν μπορεί κανείς να δεχθεί ότι είχε γραφτεί για τον Ηφαιστίωνα κάτι από τους Θράκες σε graffiti, με συμπλήρωμα, όχι με πλήρες το όνομά του, μάλιστα το 88 π.Χ. ή κι αργότερα, δηλαδή τουλάχιστον 236 χρόνια μετά τον θάνατό του (το 324 π.Χ.).** Ο Ηφαιστίων, η αποτέφρωση και ταφή του οποίου έγινε στη Βαβυλώνα, δεν υπήρχε κανένα ενδεχόμενο να ταφεί εκτός Μακεδονίας, στην Αμφίπολη, μια κατακτημένη από τους Μακεδόνες περιοχή, με την οποία δεν είχε καμία απολύτως σχέση. Μάλιστα πουθενά δεν αναφέρεται κάτι τέτοιο. Άλλωστε, ήταν πολύ νωρίς, για να αποφασίσει να ταφεί αλλού ο Ηφαιστίων, ο Μ. Αλέξανδρος στο σύντομο διάστημα που επέζησε (πέθανε 8 μήνες αργότερα, το 323 π.Χ.). Η Αμφίπολη, σήμερα ανήκει στην γεωγραφική περιφέρεια της Μακεδονίας, δεν ανήκε, όμως, στην αρχαιότητα. Δεν ήταν συνηθισμένο να ταφεί Μακεδών εκτός Μακεδονίας, εκτός αν είχε πεθάνει μακριά από την πατρίδα του. Εκτός Μακεδονίας, έχουμε μακεδονικούς τάφους σε όλη την Ελλάδα (Χίο, Κασσώπη, Χαλκίδα, Ερέτρια, Αίγινα), αλλά και στη σημερινή Αλβανία. Πρόκειται για τάφους αξιωματούχων, που ακολούθησαν τον Μ. Αλέξανδρο και ετάφησαν σε τόπους με τους οποίους είχαν κάποια σχέση, όπως καταγωγή ή διαμονή. Στην Αμφίπολη θα μπορούσαν να είχαν ταφεί οι ναύαρχοι Νέαρχος (Κρητικός, ζούσε στην Αμφίπολη, απεβίωσε το 300 π.Χ.) ή ο Λαομέδων (Μυτιληναίος, διοικούσε την Αμφίπολη, απεβίωσε μάλλον τον 3^ο αι. π.Χ.), χωρίς ωστόσο να υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν την ταυτότητα του νεκρού.

Οι καμαροσκέπαστοι μακεδονικοί τάφοι, σύμφωνα με τις κρατούσες απόψεις, χρονολογούνται μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.). Η καμάρα, ως τεχνολογική ανακάλυψη, μεταφέρθηκε στη μητροπολιτική Ελλάδα μετά την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου. Για τον λόγο αυτό (και πολλούς άλλους) η απόδοση των τάφων της Βεργίνας στον Φίλιππο Β΄ και τη μητέρα του Ευρυδίκη, αποτελούν προϊόν μυθοπλασίας (Οι αποδόσεις έγιναν χωρίς καμία απόδειξη ούτε καν ένδειξη, ενώ υπάρχουν πολλές αποδείξεις περί του αντιθέτου). Το πιο παλιό αναμφισβήτητο χρονολογημένο καμαροσκέπαστο μνημείο, είναι, μέχρι στιγμής, η δίοδος του σταδίου της Νεμέας, που χρονολογείται το 315 π.Χ. και συνδέεται με την επαναφορά των αγώνων στην κοιτίδα τους από τον Κασσάνδρο. Το ζήτημα της χρονολόγησης του μακεδονικού τάφου της Αμφίπολης, μπορεί να λυθεί οριστικά, με μια τομή στην τάφο θεμελίωσης, που δεν είναι γνωστό αν έχει γίνει, αφού δεν έχει δημοσιευτεί κάτι τέτοιο. Πρόκειται για την πλέον ασφαλή μέθοδο χρονολόγησης, διότι τα όστρακα (σπασμένα αγγεία), που θα βρεθούν, θα δώσουν ακρίβεια της τάξης των 2-3 ετών, για να αποδειχθεί ότι ο τάφος είναι ελληνιστικών χρόνων.

Όσα προηγήθηκαν δεν αφήνουν καμιά αμφιβολία ότι **για τη μεταφορά του Λέοντος της Αμφίπολης στην κορυφή του λόφου Καστά δεν υπάρχει καμιά αρχαιολογική μαρτυρία. Το σπουδαίο αυτό μνημείο πρέπει να παραμείνει στον τόπο που είχε στηθεί εξ αρχής, παρά την αρχαία οδό, όπου βρίσκεται και σήμερα.**

Για την Εθνική Επιτροπή του Ελληνικού Τμήματος του I.C.O.M.O.S.

Ο Πρόεδρος

Αναστάσιος Τανούλας

Η Γενική Γραμματέας

Αναστασία Στασινοπούλου